

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРУ

У статті охарактеризовано можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення української літератури учнями основної школи, зокрема, щодо опанування мистецтва фольклорного слова. Доведено, що вчитель-філолог має використовувати педагогічні можливості інформаційно-комунікаційних технологій з метою передачі молодому поколінню фольклорних традицій, формування на їх основі аксіологічної світоглядної позиції, гуманістичних цінностей, національної свідомості.

Ключові слова: інформатизація освіти, інформаційно-комунікаційні технології, мультимедіа, фольклор, учитель-філолог.

Постановка проблеми. В умовах реформування національної освіти актуалізується проблема інформатизації освіти, що пов'язана з загальними тенденціями модернізації і технологізації освітнього процесу. Актуальність даного питання має місце у сучасному освітньому середовищі, адже нині якісне викладання дисциплін не може здійснюватися без використання засобів і можливостей, які надають комп'ютерні технології та Інтернет. Вони дають змогу вчителю краще подати матеріал, зробити його більш цікавим, швидко перевірити знання учнів та підвищити їхній інтерес до навчання.

Розвиток інформаційного суспільства передбачає широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, що визначається багатьма чинниками. На думку В. Бикова, М. Жалдак, Г. Кедровича, Ю. Машбиця, Н. Морзе, впровадження ІКТ у сучасну освіту суттєво прискорює передавання знань і накопиченого технологічного та соціального досвіду людства не тільки від покоління до покоління, а й від однієї людини до іншої. Сучасні ІКТ, підвищуючи якість навчання й освіти, дають змогу людині успішніше й швидше адаптуватися до навколишнього середовища, до соціальних змін. Активне й ефективне впровадження цих технологій в освіту є важливим чинником створення нової системи освіти, що відповідає вимогам ІС і процесу модернізації традиційної системи освіти [5, с. 1].

Проблема інформатизації навчально-виховного процесу є актуальною у контексті реформування філологічної освіти, що пов'язано з необхідністю використання інформаційно-комунікаційних технологій учителями української мови і літератури у професійній діяльності. Актуалізується ця проблема щодо викладання української літератури, зокрема, тем, присвячених опануванню фольклорного досвіду національної та зарубіжної культури. Адже вчитель-філолог має використовувати педагогічні можливості інформаційно-комунікаційних технологій з метою передачі молодому поколінню традицій фольклорного слова, формування на їх основі аксіологічної світоглядної позиції, гуманістичних цінностей, національної свідомості. Сучасні учні, особливо учні основної школи, молодші підлітки, наділені здатністю сприймати світ через активне залучення до безпосередньої діяльності, що створює підґрунтя для використання інформаційно-комунікаційних ресурсів, що сприяє ефективному вивченню фольклору через посередництво інноваційних засобів.

Аналіз попередніх досліджень. Проблемі підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій присвячені дослідження І. Богданової, П. Гусака, І. Дичківської, А. Нісімчук, О. Падалка, О. Пехоти, О. Пометун, А. Прокопенка, П. Решетнікова, Ю. Харламова та ін. Питання формування професійних умінь і навичок учителів української мови і літератури щодо використання ІКТ та специфіка використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення філологічних дисциплін учнями загальноосвітніх закладів розкрита у працях у працях О. Дуплійчук, О. Семенов, І. Кузнецової та ін. Однак особливої уваги потребує аналіз проблеми можливостей використання ІКТ у процесі вивчення української літератури учнями основної школи, зокрема, щодо опанування фольклорного арсеналу культури, що і є **метою статті**.

Виклад основного матеріалу. В. Тихонова слушно вважає, що інформатизація школи привносить в її життя значні зміни. Вони впливають не тільки на зміст шкільних предметів та інструменти навчального процесу, а й змінюють сам спосіб життя його учасників, засади професійної педагогічної роботи. Поява у вчителів нових інструментів роботи з інформацією змінює уявлення про нові педагогічні практики, стимулює розвиток нових форм і методів освітнього процесу [6, с. 101-102].

Одне із головних завдань учителя української мови і літератури – розвивати творчі здібності учнів, удосконалювати їх, залучати до різноманітних форм роботи, створювати ситуації, які б сприяли творчому пошуку, активності школярів на основі опанування мистецтва літературного і фольклорного слова. Саме інноваційні технології можуть допомогти в навчальному процесі. У цьому контексті І. Кузнєцова акцентує увагу на тому, що попит сучасних шкіл, які потребують професіоналів, здатних активно запроваджувати в практику сучасні освітні й інформаційні технології, значно поширюється. Можливість прогнозування навчального процесу майбутніми вчителями, створення проекту як інноваційної моделі освітньо-виховного процесу, спираючись на творчий характер і ціннісні орієнтації, стимулювання інтересу роботи школярів, розширення їхнього світогляду, свідчить про необхідність підготовки вищою школою "нового" покоління спеціалістів [3, с. 140].

В. Биков вважає, що на основі поєднання традиційних педагогічних технологій та ІКТ навчання вдається значно ефективніше розвинути і примножити природні здібності людини. Використання цих технологій у процесі навчання створює додаткові умови і спричинює появу нових цілей та оновлення змісту освіти, дозволяє досягти якісно більш високих нових і додаткових результатів навчальної діяльності, забезпечити для кожного учня формування і розвиток його власної освітньої траєкторії [1, с. 6].

Розвиток індивідуальної освітньої траєкторії може відбуватися на основі поєднання традиційних й інноваційних методів через посередництво інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення української літератури, зокрема, тем, присвячених фольклорному досвіду.

На уроках з вивчення міфології ефективним прийомом роботи є використання ілюстрацій міфічних істот, малюнків до уривків творів під супроводом розповіді вчителя. Замість розповіді вчителя, можна увімкнути невеличкий документальний фільм або уривок для того, щоб зацікавити дітей в подальшому перегляді вдома. Однак ілюстративний матеріал потрібно використовувати фрагментарно, щоб не нівелювати педагогічний діалог між учнями та вчителем. Наприклад, під час демонстрації ілюстрацій фантастичних істот української міфології (баба, блуд, богині, вихор, вовкулака, водяник, доля, чорт, змії, лісовик, мара, перелесник, русалка, перелісник, скарбник та ін.), діти можуть із задоволенням описати цих істот або вгадати їх на поданих картинках. У подальшому вивченні цієї теми учні, окрім програмних міфів, можуть самостійно підготувати повідомлення про тих істот, які їм сподобались, тобто провести своєрідний дослідницький пошук, і продемонструвати за допомогою комп'ютера результати своєї роботи. Узагальнюючи тему міфології, вчитель може запропонувати кросворд, висвітлений на екрані, різні завдання до вікторини, особливо серед п'ятикласників, які виявляють особливий інтерес до командно-змагальницьких форм роботи. На екран можна вивести питання, ілюстрації міфічних істот, продемонструвати відеорулик з кінофільму або мультфільму для того, щоб вони вгадали міфічних істот, підібрали відповідні характеристики-означення.

Вивчаючи народні легенди, варто підібрати інформаційний матеріал на електронних носіях. Персонажів (Берегиня, Мара, Сварог, Чорнобог, Білобог та ін.), показати на інтерактивній дошці і розповісти про них. Розповідь вчителя можна доповнити відеороликом. Ефективною формою роботи у процесі вивчення легенд є урок-подорож. За допомогою інтерактивних технологій можна запропонувати такий приклад: "обіграти" ситуацію так, немов діти потрапили в минуле і на власні очі побачили, як створився світ, зустрічали міфічних персонажів (описати зустріч з будь-якою міфічною істотою), аудіо звуками супроводжувати слайди міфічних істот.

Вивчення українських народних казок можна розпочати з прослуховування казкової мелодії, що приверне дитячу увагу. Одночасно вчитель може поставити учням питання, які висвітлюються на інтерактивній дошці: які народні казки ви знаєте? Як ви думаєте, навіщо дорослі розповідали їх вам? Чи подобалось вам слухати казки? Розповідаєте ви їх своїм молодшим братикам та сестричкам? Які казки найулюбленіші?

Записуючи в зошит поняття, варто скористатись електронною дошкою. Вчитель може розробити інсценувані уроки, у яких діти із захопленням будуть брати участь у ролі окремих героїв, розігруватимуть окремі сценки і тим самим краще запам'ятають текст. Супроводжувати їхню сценічну гру можна аудіо музикою та ілюстраціями.

Учителю варто запропонувати таку форму роботи з вивчення казкового епосу, як урок-суд. Обираються негативний персонаж, якого будуть судити, суддя, адвокат, присяжні, свідки, які є іншими героями казки. У процесі уроку такого типу можна використати відео з уривками казки. Зокрема, на прикладі народної казки "Мудра дівчина" можна розробити елемент уроку-вікторини чи конкурсу. Діти групуються на 2-3 команди: чия команда набере найбільшу кількість балів, та і виграла. Вчитель записує питання не тільки на простій дошці, а може показати їх на екрані, супроводжуючи яскравими малюнками, слайдами. Наприклад:

Питання 1 рівня. Відповідь дається коротка одним словом так/ні: Казка – це сукупність міфів якого-небудь народу, наука, що вивчає міфи (Ні); Казка "Мудра дівчина" є народною (Так); Ця казка належить до групи фантастичних казок (Ні); Головну героїню звали Оксанка (Ні); Маруся була дочкою пана (Ні).

Питання 2 рівня: Що таке казка? Які види казок ви знаєте? Яку будову має казка? Де відбувається подія? Яку загадку загадав братам пан? Чому? Якою була друга загадка пана? Як відповіла Маруся на другу загадку? Яким було третє завдання пана? Як впоралась Маруся із останнім завданням?

Питання 3 рівня: Кому народ найбільше симпатизує в народних казках? Чому батько звертався по допомогу до своєї доньки? Зробити усну характеристику Марусі (Батька, пана, брата). Чого вчить ця казка? Підібрати якомога більше прислів'їв та приказок до казки.

Під час самостійного складання казок учні можуть написати кожний свою казку, а можна спробувати створити її колективно. Кожна дитина по черзі говорить одне речення, ніби передаючи мікрофон один одному, таким чином учні складають розповідь. В. Примасюк пропонує використовувати елемент уроку під назвою "Парад казкових героїв". Дітям заздалегідь дається завдання підготувати костюми та розповіді про казкових персонажів. Входячи до класу, учні вгадують, який це персонаж, хто завітав до них на урок. Із застосуванням комп'ютерних технологій можна допомогти учням доповнити їхню розповідь цікавими коротенькими відео чи слайдами. Це можуть бути русалки, мавки, домовики, потерчата, хухи [7, с. 67].

На уроках з вивчення загадок використання ІКТ також може допомогти вчителю урізноманітнити заняття. Учитель учням демонструє тексти загадок на екрані, відповіді показує у вигляді слайдів після того, як вони вгадують загадки. Ефективним є прийом самостійного написання загадки за поданою на екрані ілюстрацією. Особливе зацікавлення народною творчістю в учнів викликає відгадування кросворду, у якому запитання складають народні загадки.

Вивчаючи прислів'я та приказки, учитель може показати ілюстрації до певної тематики, при цьому діти підбирають до поданої картини вивчені ними прислів'я або приказки. Наприклад, на екрані демонструється малюнок з зайцями, діти повинні навести кілька прислів'їв, у яких фігурує цей образ, і розшифрувати їх значення ("За двома зайцями поженешся, жодного не спіймаєш" тощо). Якщо на екрані з'явиться книга, діти розповідають ті прислів'я, які пам'ятають, наприклад: "Книга вчить, як на світі жить". Таким чином можна влаштувати конкурс на знавців прислів'їв та приказок.

У процесі опанування календарно-обрядових пісень учитель може продемонструвати аудіописні, цікаві документальні відео про обряди. Веснянки, пісні літнього календарного циклу, пісні зимового циклу. У класі обов'язково є діти, які мають вокальний талант. Для таких дітей можна увімкнути фонограму і організувати концерт.

Ефективним прийомом є зіставлення літературних та фольклорних творів. Зокрема, під час вивчення твору О. Кониського "Молитва" та В. Діденка "На долині туман" аналізується легенда про дівчину – Україну, яку Господь обдарував піснею, при цьому використовуючи аудіозапис твору.

Під час вивчення учнями сьомого класу соціально-побутових, пісень, вчитель за допомогою ІКТ може увімкнути учням аудіо чи відео у виконанні сучасних народних ансамблів. Також цікавим було б показати документальну стрічку про січових стрільців, козаків, чумаків, бурлаків, заробітчанин та іншу цікаву інформацію, яка буде пов'язана з тематикою самого уроку.

Продовжуючи опанування усної народної творчості, учні вивчають коломийки – жартівливі пісні. За допомогою мультимедіа, можна придумати презентацію під час вивчення нової теми, увімкнути дітям пісню або розробити урок-вікторину з питаннями.

Висновки. Отже, інформаційно-комунікаційні технології розкривають широкі можливості для опанування фольклорного досвіду різних народів. Сучасний учень, наділений здібностями до активного використання комп'ютерних засобів у повсякденному житті, у навчанні, сприймає інноваційні методи і прийоми, які застосовує учитель-філолог на уроках української літератури, як цікаві, змістовні, які відповідають його інтересам, здатностям, творчим можливостям. Найвні інтернет-ресурси, електронні бібліотеки, фонди, доступ до зразків фольклорних текстів дозволяють учителю використовувати найрізноманітніші форми і методи роботи у процесі опанування фольклорного досвіду культури: урок-гра, урок-вікторина, урок-суд, урок-концерт тощо. Залучення учнів до інноваційних форм і методів вивчення фольклору через посередництво інформаційно-комунікаційних технологій сприяє розвитку їх творчого мислення, формуванню елементарних пошукових, дослідницьких навичок, дозволяє "зануритися" у народнопісенне середовище, що впливає на формування поваги до національних традицій, фольклорного слова.

Перспективою подальших досліджень є аналіз проблем підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури до використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі викладання української літератури, організації гурткової роботи, зокрема, у напрямі вивчення фольклорного досвіду.

Використані джерела

1. Биков В.Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти / В.Ю. Биков // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 1 (15). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ime.edu.ua.net/em.html>
2. Гуревич Р.С. Розвиток інформаційних технологій в освіті – важливий чинник розвитку суспільства // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип. 141. Т. 153. Педагогіка. – С. 20-24.
3. Кузнецова І.О. Підготовка майбутніх вчителів-філологів до проектної діяльності: теоретичний аспект" // Наукові праці. Т. 50. Вип. 37. – С. 140-142. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/50-37-23.pdf>.

4. Овчарук О.В. Місце та роль інформаційних та комунікаційних технологій в системі освіти країн Європейського Союзу / О.В. Овчарук // Інформаційні та комунікаційні технології навчання в системі загальної середньої освіти зарубіжних країн: навч.-метод. посіб. – К. : Пед. думка, 2012. – С. 5-10.
5. Ставицька І.В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1103>.
6. Тихонова Т.В. Інформаційно-комунікаційні технології професійної діяльності педагога: сутність поняття / Т.В. Тихонова // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 1.33. – С. 101-105. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmdup_2011_1.33_24.pdf
7. Чупринін О.О. Усі уроки української літератури в 5 класі / О.О. Чупринін. – Х.: Основа, 2008. – 332 с.

Vernygora O.

USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AT UKRAINIAN LITERATURE LESSONS STUDYING FOLKLORE

The article describes the possibilities of using information and communication technology (ICT) in the study of Ukrainian literature by secondary school pupils, in particular on mastering the art of folk speech. It is proved that the teacher-scholar should use pedagogical possibilities of ICT in order to transfer folk traditions to the young generation, forming the basis for their ideological axiological position, humanistic values, national consciousness. This learning process not only updates the content, but also helps pupils achieve better results, adapt to environmental and social changes more successfully and quickly. Using interactive and communication technology, a teacher is able to offer pupils visual material, audio recordings or video excerpts in order to enable them to identify and understand the folk traditions and culture of our country better and learn of different peoples' the folklore experience. The modern pupil has the ability to use computer tools actively in everyday life, in education, sees innovative methods and techniques that a teacher-philologist uses at Ukrainian literature lessons as interesting content that meets their interests, abilities, creative capabilities. The use of interactive communication technologies also enables the teacher-philologist make presentation of the material interesting, change the perception of new pedagogical practices, encourage the development of new forms and methods of educational process, develop creative abilities of students, improve them, engage in various activities, to create situations that would promote creativity based on pupils mastering the art of literary and folk speech and thereby increasing pupils' interest in Ukrainian literature and folk experience.

Key words: informatization of education, information and communication technology, media, folklore, teacher-scholar.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2015